

UDK: 81'1/4

ORCID: 0009-0007-0379-8897

O'ZBEK VA INGLIZ XALQLARI BOLALAR FOLKLORIDA PERSONIFIKATSIYA HODISASINING SEMANTIK TAHLILI.

Yusupova Sohiba Islombek qizi
Ma'mun universiteti o'qituvchisi
syusupova987@gmail.com

Annotatsiya: Bolalar folklorida qo'llaniladigan uslublar, jumladan, personifikatsiya, bolalarga turli ijtimoiy va tabiat hodisalarini insoniy sifatlar bilan bog'lash orqali murakkab g'oyalarni o'zlashtirish imkoniyatini beradi. Personifikatsiya hodisasi, ya'ni jonsiz narsalar yoki o'simlik va hayvonlarga inson sifatlarini berish, bolalar folklorining muhim komponenti sifatida o'ziga xos o'rin tutadi. Personifikatsiya hodisasi orqali bolalar odamlar va tabiat o'rtasidagi bog'lanishlar, munosabatlarni tushunishadi. Ushbu maqolada o'zbek va ingliz xalqlari bolalar folklorida personifikatsiya hodisasining qo'llanilishi semantik jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: personifikatsiya, tashhis badiiy san'ati, antropomorfizm, stilistik vosita.

SEMANTIC ANALYSIS OF THE PHENOMENON OF PERSONIFICATION IN CHILDREN'S FOLKLORE OF THE UZBEK AND ENGLISH PEOPLES.

Annotation: The techniques used in children's folklore, including personification, allow children to master complex ideas by associating various social and natural phenomena with human qualities. The phenomenon of personification, that is, giving human qualities to inanimate objects or plants and animals, occupies a special place as an important component of children's folklore. Through the phenomenon of personification, children understand the connections and relationships between people and nature. This article analyzes the semantic meaning of the phenomenon of personification in children's folklore of the Uzbek and English peoples.

Key words: personification, "tashhis" literary device, anthropomorphism, stylistic means.

СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА ПЕРСНИФИКАЦИИ В ДЕТСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ УЗБЕКСКОГО И АНГЛИЙСКОГО НАРОДОВ.

Аннотация: Приемы, используемые в детском фольклоре, в том числе олицетворение, позволяют детям постигать сложные идеи, связывая различные

социальные и природные явления с человеческими качествами. Явление олицетворения, то есть наделения неодушевленных предметов, растений и животных человеческими качествами, занимает уникальное место как важный компонент детского фольклора. Благодаря феномену олицетворения дети понимают связи и отношения между людьми и природой. В данной статье анализируется семантическое использование явления олицетворения в детском фольклоре узбекского и английского народов.

Ключевые слова: персонификация, литературный прием “ташхис”, антропоморфизм, стилистические средства.

KIRISH.

Personifikatsiya, ya’ni inson bo‘lmagan mavjudotlar yoki obyektlarga insoniy xususiyatlarni berish, bolalar folklorida keng tarqalgan va muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilar va tinglovchilar uchun bu usul, shubhasiz, qiziqarli va tushunarli tarzda bayon etiladi, chunki u tabiiy dunyo bilan bolaning o‘zaro munosabatini anglashga yordam beradi. Personifikatsiya bolalar dunyoqarashini shakllantirishda, ularning til va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda hamda axloqiy qadriyatlarni o‘rgatishda samarali vosita hisoblanadi. Personifikatsiya elementlarining bolalar folklorida keng qo‘llanilishi, shuningdek, til o‘rganishda ham muhim ahamiyatga ega. Bolalar, ayniqsa yosh guruhlarda, abstrakt tushunchalarni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Personifikatsiya orqali ular tushunarsiz yoki mavhum bo‘lgan tabiat hodisalarini o‘zlariga yaqinlashtirib, inson sifatlari bilan bog‘lashadi. Bu jarayon, o‘z navbatida, bolaning til o‘rganish jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Personifikatsiya g‘oya yoki ma’lumotni bolalarga yetkazishda yaxshi ta’sir ko‘rsatadi yoki tinglovchi o‘z tasavvuridan foydalanib, oddiy so‘zdan ko‘ra ko‘proq narsani tushunadi, ya’ni she’r va qo‘shiqlarni yanada tushunarli bo‘lishini ta’minlaydi. Personifikatsiya so‘zi lotincha (persona-shaxs, facio-bajaraman) so‘zdan olingan bo‘lib, turli shaxs bo‘lmagan narsa-buyumlar va o‘simlik yoki hayvonlarning xuddi shaxs kabi jonlantirilishi hisoblanadi [1]. Shaxslantirish - biror fikr yoki g‘oyani rang-barangroq, obrazli ifodalash uchun odam bo‘lmagan yoki jonsiz narsaga nisbatan insoniy sifatlarni qo‘llaydigan obrazli tilning bir turidir. Personifikatsiya - jonsiz narsalar va hayvonlarga hissiyotlar va odamga xos xatti-harakatlar kabi insoniy xususiyatlarni beruvchi metafora turidir. Personifikatsiya hodisasi har doim xalq og‘zaki ijodida, ertaklar, balladalar, afsonalar va hikoyalarda, shu bilan birga bolalar she’r va qo‘shiqlarida ham uchraydi. Rus tilshunosligida shaxslantirish atamasiga zamonaviy yondashuv 20-asrning birinchi yarmidan boshlangan.

O‘zbek tilida personifikatsiya tashhis badiiy san’ati deb ataladi. Tashhis so‘zi arabcha so‘zdan olingan bo‘lib, shaxslantirish degan ma’noni anglatadi. Tashhis -bu badiiy san’atning bir turi bo‘lib, turli jonsiz narsalar va hayvonlar, o‘simliklar, qushlar va boshqalarga insonga doir xususiyatlarni ko‘chirish san’atidir[2,7]. Tashhis san’ati stilistik vosita bo‘lib, bolalar og‘zaki ijodida keng qo‘llaniladi va tasvirning yorqinroq va aniqroq bo‘lishiga yordam beradi.

Bu san‘at turi dastlab xalq og‘zaki ijodi namunalarida uchragan, va hozirgi kunda badiiy adabiyotda va she‘riyatda juda ko‘plab qo‘llaniladi. Tojik adibi hisoblanmish To‘raqul Zehniy tashhis san‘atiga shunday ta‘rif beradi: “Tashhis adabiyotda jonlantirish ma‘nosida, jonsiz va tabiat hodisalariga jon ato etib, ularni odam ko‘rinishida namoyon etishi, turli xildagi hashorot va parrandalarni inson tilida gapirtirishdir. Shoir bu badiiy san‘at orqali jonsiz narsalarga jon bag‘ishlab, ularni odam ko‘rinishida namoyon etadi”[3,102]. Bolalar she‘riyatida bu san‘at turidan juda ko‘p foydalaniladi, turli xil qushlar va hayvonlarga odamlarga xos hislatlarni o‘zida mujassamlashtirib, insonlarga xos turli amallarni bajarish holati tasvirlanadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Quyida o‘zbek bolalar folklorida tashhis badiiy san‘atining qo‘llanilishi, va ularning semantik tahlilini ko‘rishimiz mumkin:

1. Shamol,shamol,
Bag‘ring kamol,
Ketmoningni yerga qo‘y,

Bolangni suv oqizdi. Bu qo‘shiq qadimda odamlar tomonidan shamol esishi uchun kuylangan yalinchoqlardan biri hisoblanadi. Bunday yalinchoqlar xalq og‘zaki ijodi namunalarida ko‘p uchraydi. Huddi shamolga odamga murojaat qilinganday kuylangan.

2. Daryosan, daryosan,
Suing sho‘r ekan.
Aylanib oqmaysan,
Umring xor ekan,

Ko‘zing ko‘r ekan [4]. Bu she‘r ham yalinchoqlardan biri hisoblanadi. Qadimda turli xil yomg‘ir chaqirish, va tabiat hodisalariga nisbatan turli xil marosim qo‘shiqlari kuylangan. Bu she‘rda daryo to‘lib toshib oqishi uchun unga murojaat qilinadi.

3. Oymoma ayyor,
Chiliming tayyor,

Uyingga borsam iting qopadi. Bu she‘r fetishizm va totemizm g‘oyalari mavjud davrdan qolgan hisoblanadi. Shu davrda odamlar tabiat hodisalariga qarshi chiqolmay ularga sig‘inishgan.

4. Pufagim semir, havoni shimir. Bunda pufak shishirish xuddi odamning semirishiga o‘xshatib tasvirlangan.

5. Beshiktervat, beshiktervat,

Bolaginang yig‘layapti. Bu jumla hukmlagichlardan olingan bir parcha hisoblanadi.

6. Turna...arqon sol!

Cho‘ntagingga talqon sol. Bu ham hukmlagich hisoblanadi. Shunday da‘vatdan keyin turnalar go‘yoki maqsadga muvofiq uchishda davom etishadi [4,117].

7. Qaldirg‘och g‘och-g‘och,

Eshigingni tezroq och. Bu ikkala jumla ham hukmlagichlardan olingan. Hukmlagichlar dastlab ajdodlarimizning totemistik g‘oyalari sababli vujudga kelgan bo‘lib, hozirgi kunda

bolalar she‘riyatida mavsum-marosim qo‘shiqlari sifatida o‘ziga xos motiv sifatida joy olgan.

Ingliz bolalar folklorida personifikatsiya hodisasiga doir ko‘plab tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ingliz tilshunosi Josef Dodson personifikatsiya hodisasini boshqa tilshunos olimlar nazariyalariga asoslanib 3 turda bo‘lishini e‘tirof etgan. Shuningdek, ingliz olimi Lich ham personifikatsiya hodisasini semantik jihatdan tahlil qilib, 7 xildagi ma‘no turini izohlagan[5]. Personifikatsiya hodisasiga o‘xshash hodisalardan biri bu antropomorfizm hisoblanadi. Personifikatsiya ko‘pincha antropomorfizm adabiy hodisasi bilan tub o‘xshashliklarga ega bo‘lganligi tufayli ko‘pchilik tomonidan bu ikki hodisani chalkashtirish yuzaga kelishi mumkin. Biroq, bu ikki adabiy qurilma o‘rtasida farq bor. Antropomorfizm - bu jonsiz narsalar yoki mavhum g‘oyalar emas, balki hayvonlar yoki qushlarga nisbatan inson xususiyatlari yoki fazilatlarini qo‘llanilishi sanaladi. Adabiy vosita sifatida antropomorfizm hayvonlarga o‘zini odam kabi tutishga imkon beradi. Binobarin, antropomorfizm hayvonlar bilan chegaralangan bo‘lsa-da, jonsiz narsalar va mavhum g‘oyalarni o‘z ichiga olgan personifikatsiya adabiy vosita sifatida kengroq qo‘llanilishi mumkin. Personifikatsiya yozuvchilarga insoniy xususiyatlarni antropomorfizmda bo‘lgani imkonini beradi. Umuman olganda, adabiy vosita sifatida personifikatsiya o‘quvchilar uchun jonli va jonsizlar o‘rtasidagi tasvir va aloqalarni yaratish vositasi sifatida ishlaydi. Shunday ekan, shaxslashtirish yozuvchilarga ma‘noni ijodiy va she‘riy tarzda yetkazish imkonini beradi. Bu nutq hodisalari o‘quvchining tushunchalar va taqqoslashlar haqidagi tushunchasini, ramzlar va mavzularni talqin qilishni, tildan zavqlanishni kuchaytiradi. Stilistik vosita sifatida personifikatsiya yuqori darajadagi ijodkorlikni namoyish etadi.

Quyidagi misollar orqali personifikatsiya va antropomorfizm tushunchalari o‘rtasidagi farqni ko‘rishimiz mumkin:

- 1) Choynak g‘azab bilan hushtak chaldi – personifikatsiya.
- 2) Choynak oyog‘ini gursillatib, mani e‘tiborsiz qoldirmay deya baqirdi- antropomorfizm.

Demak, personifikatsiyada jonsiz narsa-buyumlar inson xususiyatlari bilan tasvirlanadi, antropomorfizmda esa narsa-buyumlar yoki hayvonlar odamlar singari harakatlanadi.

Ingliz bolalar folklorida personifikatsiya hodisasining qo‘llanilish holatlari:

1. And the moon sees me. Bu parchada oy meni ko‘radi deya yozilgan, go‘yoki oyning inson kabi ko‘zlari mavjudligi tasvirlangan.

2. But before the robin got a spoon. Bunda “robin” so‘zi chumchuq, “spoon” qoshiq degan ma‘noni anglatadi va chumchuq odam kabi qoshiqni ushlaganligi tasvirlangan.

3. There is a neat little clock...and it points to the time with its two little hands. Bu jumlada soatning millari qo‘llar sifatida aytilgan.

4. Baa, baa, black sheep,

Have you any wool,

Yes sir, yes sir,

Three bags fool. Bu qo‘shiqda qo‘y xuddi inson kabi gapirgani tasvirlangan.

5. I’m a little teapot,

Short and stout,

When the water’s boiling

Hear me shout. Bu she’rda ham choynakni odam singari gapirgani tasvirlangan.

6. Munching mangoes,

Mish mash mush.

Jumps into the puddle,

Splish splash splush [6]. Bu she’rda mango mevasining ko‘lmakga sakragan holati tasvirlangan.

7. Hey, Diddle, Diddle,

The cat and the fiddle,

The cow jumped over the moon;

The little dog laughed

To see such sport,

And the dish ran away with the spoon[7].

Ingliz tilidagi “Hey Diddle Diddle” qo‘shig‘i personifikatsiyaga misol bo‘la oladi, unda oy ustidan sakrab o‘tayotgan sigir tasvirlangan. Bu bolalar qo‘shig‘i personifikatsiya hodisasiga to‘ladir. Bunda itning odamga o‘xshab kulishi, idish-tovoq va qoshiq qochib ketishi tasvirlangan. Bu orqali, bolalar kirmoqchi bo‘lgan orzular dunyosiga urg‘u beriladi.

XULOSA.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, bolalar poetik ijodida personifikatsiyadan foydalanish bolalarning hissiy va xayoliy faolligini oshiradigan kuchli adabiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bolalar she’r va qo‘shiqlari insoniy bo‘lmagan narsalar va hayvonlarga insoniy fazilatlarni bog‘lash orqali bolalarning e’tiborini tortadigan va ijodkorlikni rivojlantiradigan, hamda esda qolarli tasavvurni yaratadi. Bundan tashqari, ushbu uslub murakkab g‘oyalarni soddalashtiradi, ularni yosh auditoriya uchun yanada qulay va mazmunli qiladi. Personifikatsiyaning semantik boyligi nafaqat tilni o‘zlashtirish va kognitiv rivojlanishga yordam beradi, balki dunyoga hayrat va qiziqish tuyg‘usini uyg‘otadi. Shunday qilib, personifikatsiya erta bolalik adabiyoti sohasida abadiy va bebaho vosita bo‘lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YHATI.

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М.: Сов. Энциклопедия, 1969
2. A.Asallayev, V.Rahmonov, F.Musurmonqulov. Badiiy san’at jozibasi. G‘.G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa uyi. Toshkent, 2005, 7b.
3. Zehniy T. San’ati suxan. – Dushanbe: Irfon, 1967, 102 bet
4. O.Safarov, K. Ochilov. Boychechak. Bolalar folklori, mehnat qo‘shiqlari. G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, Toshkent, 1984, 117b.
5. Geoffrey Leech, 1981. Semantics, study of meaning. 2-edition, Great Britain, Penguin books.
6. Iona and Peter Opie. The Oxford dictionary of Nursery rhymes. Great Britain. Oxford University press.

7. <https://literarydevices.net/>